

№2

FEVRA
2025

MUNANDISLIK & IQTISODIYOT

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan
va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

Google
Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

Muhandislik va Iqtisodiyot

*Elektron nashr,
390 sahifa, fevral, 2025-yil.*

*ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal*

BOSH MUHARRIR:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari doktori, PhD

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, akademik

Sharipov Kongratbay Avazimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor, TDIU kengash kotibi

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dots.nt

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Muhandislik va Iqtisodiyot

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 2024-yil
28-avgustdagi 360/5-son
qarori bilan "Dissertatsiyalar
asosiy ilmiy natijalarini chop
etishga tavsiya etilgan milliy
ilmiy nashrlar ro'yxati"ga
texnika va iqtisodiyot fanlari
bo'yicha "Muhandislik va
iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga
kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

Turizmning zamonaviy yo'nalishlarini rivojlantirish xususiyatlari	17
Xolmurzayev Sobir Nazarovich	
Tashqi iqtisodiy sharoitlar o'zgarishining o'zbekistondagi narxlar darajasiga ta'siri.....	23
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
The main influencers of the quality assurance in tertiary education	29
Shakirova Dilfuza Tulkunovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalarida ishchi-xodimlarni boshqarish tizimini optimallashtirish.....	35
Sultonov Sanjar Jaxongir o'g'li	
O'zbekistonda tungi iqtisodiyotni rivojlantirishning ahamiyati va dolzarbligi.....	41
Normamatov Ne'mat Daminovich	
Ta'lim menejerining professionalligini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari	45
Abdullayev O'tkir Sadullayevich	
Ekologik buxgalteriya hisobining uslubiy jihatlari.....	57
Hatidje Nasirova	
Tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solishda marketing yondashuvi.....	65
Amonov Mehriddin Oromiddinovich	
Infratuzilmani rivojlantirish – mintaqalar raqobatbardoshligini oshirish drayveri sifatida	70
Sayfulina Alfira Feratovna	
Soliq nazorati jamoatchilik nazoratining shakli sifatida.....	79
Suvonov Hasan Sherboyevich	
Разработка интеллектуальной системы управления многостадийными технологическими процессами.....	84
Алишев Шеркузи Абдуманнонович	
Masofaviy xodimlarning mehnat faoliyatini rag'batlantirish tizimini rivojlantirish	91
Tolibboyev Samad Tolibboy o'g'li	
Sug'urta xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni oshirish yo'llari	99
Umirov Abdusalom To'rayevich	
IoTtarmoqlari uchun optimallashtirish usullarini tahlil qilish	105
Abdug'aniyev Bekzod Burxon o'g'li	
Tarmoq xavfsizligini ta'minlashda zamonaviy texnologiyalar va usullar	110
Raxmonkulov Feruz Pardaboyevich	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ida innovatsion jarayonlarni moliyalashtirish holatining matematik modeli.....	114
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Sug'urtada anderrayting xizmatini raqamlashtirish orqali sug'urta mukofoti va to'lovlarni amalga oshirishni takomillashtirish	120
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich	
Korxonalar faoliyatini yashil obligatsiyalar orqali moliyalashtirish imkoniyatlari.....	128
Muxiddin Eshmuradov	
Aholi turmush farovonligini oshirishning inson omiliga ta'siri.....	133
Sharofiddin Ismatov Asatulloevich	
Soliq salohiyatini baholashning zamonaviy metodlari va ularning rivojlantirish istiqbollari	137
Jo'rayev Xusan Atamuratovich	

Ish o'rinlarini qonuniylashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish yo'llari.....	143
Dilshod To'rayev	
Davlat tashkilotlarida g'aznachilik va davlat xaridlari bilan bog'liq jarayon holatining tahlili.....	147
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Iqtisodiy transformatsiyalashuv sharoitida aholi bandligini ta'minlashning ayrim masalalari.....	152
Salomat Norova	
Moliyaviy sektorni soliqqa tortish.....	159
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Bojxona ma'muriyatchiligini takomillashtirishda bojxona menejmentini shakllantirish metodikasi.....	165
Mirzaxmedova Dilafruz Farxatovna, Tuxbabayev Jamshid Sharafetdinovich	
O'zbekiston tijorat banklari tomonidan kreditlash amaliyotini rivojlantirish istiqbollari.....	171
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	
Mamlakatda moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashning nazariy jihatlar.....	177
Azamatov Po'lat To'liqunovich	
Surxondaryo viloyati tumanlari iqtisodiyotidagi tarkibiy jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlari.....	183
Normurodov Alibek Anvar o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida yoqilg'i-energetika kompleksi korxonalarini barqaror innovatsion rivojlantirish modellari.....	189
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Asosiy vositalarni audit obyekti sifatida tasnifi va tavsifi.....	196
Ibragimov Mansur Mardonovich, Orzumurodova Farangiz Damirovna	
Iqtisodiyot taraqqiyotini soliqlar orqali tartibga solish va rag'batlantirishga kreativ yondashuvning samarali tadbirlari.....	201
Rajabbaeva Dildora Zakirovna	
Роль цифровизации в обеспечении экономической безопасности предприятий.....	206
Махмудова Гулжахон Немаджоновна, Жанызакова Шахноза Мажит кизи	
Transport korxonalarida xarajatlar va daromadlar hisobini takomillashtirish masalalari.....	215
Jabbarov Umarbek Rustambekovich, Rustamova Dilnura Umarovna	
To'qimachilik klasterlarining eksport salohiyatini baholash asosida iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash masalalari.....	220
Sadriddinova Nigora Khusniddinovna	
Uzum yetishtiruvchi fermer xo'jaliklari faoliyatida innovatsiyalardan foydalanish darajasini baholash.....	227
Boltayev Nazarbek Narzullayevich	
Совершенствование управленческого учета в узбекистане: проблемы, интеграция и перспективы развития.....	236
Киличева Ф.Б.	
Tijorat banklari tomonidan masofaviy xizmat turlarini rivojlantirish yo'llari.....	241
Muxitdinov Ulugbek Diyarovich	
Tijorat banklari tomonidan investitsion kreditlarni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribalari.....	246
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Korxonalarni inqirozga yetaklovchi omillar va ularni oldini olishga qaratilgan chora tadbirlar.....	255
Muxammadov Umarjon Muxammad o'g'li	
Kasalliklarni erta aniqlash imkoniyatlarini oshirishda zamonaviy dasturiy ta'minotning roli.....	260
Mamatov Maxtumquli Jumanazarovich	

Qoyali zaminlarda gravitatsion to'g'onlar tasnifi	264
Maksimov Dilmurodbek Erkinjonovich	
Improvement of financing the innovation projects of business entities.....	270
Jubanova Bayramgul Aymuratovna	
Bank xizmatlarini raqamlashtirish sharoitida moliyaviy barqarorlikni oshirish yo'llari.....	278
Rustamov Eldor Baratovich	
Xarajatlar tushunchasining iqtisodiy mohiyati va hisobga olishning amaliy jihatlari.....	285
Aytimbetov Qoyshibek Orazbekovich	
Investitsion loyihalarni baholashda yuzaga keluvchi risklarni tahlil qilish va bartaraf etish yo'llari.....	291
Xurramova Madina Mansur qizi	
O'zbekistonda aholining unumli bandligi darajasini oshirishdagi huquqiy jihatlar.....	300
Qurbonov Samandar Pulatovich	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari foydasini shakllantirish va ko'paytirish masalalari	309
Saxibjonov Muzaffar Salijanovich	
Xorij tajribasi asosida mamlakatimizda moliyaviy savodxonlikni oshirish.....	316
Shamansurova Zilola Abduvahitovna	
Mamlakat milliy iqtisodiyotini rivojlantirishda tarmoq va sohalarning o'rni	322
Ayubov Ilyos Ilxomovich, Xudoynazarov Dilbek Baxodir o'g'li	
Korxonalarda qimmatli qog'ozlar audit masalalarini rivojlantirish	327
Maxmudov Saidjamol Kadirjanovich	
Banklarda moliyaviy xavfsizlikning o'ziga xos jihatlari	335
Qobilov Muxammad Ayubxon Yusufjon o'g'li	
Turizmda transport logistikasini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari.....	340
Vakilov Ruslan Tillabayevich	
Sayohatchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish: raqamli xavfsizlik va qonunchilik o'zaro ta'siri	345
Sayfiddinov Sharofiddinxo'ja Najmiddin o'g'li	
Yangi konstruktiviy aylanuvchi stolga ega tikuv mashinasida tajribalar tahlili	351
Amonov Abdurahmon Rafiq o'g'li, Muxamedjanov Mironshoh Mansurjon o'g'li	
Ikkiyoqlama soliqqa tortishni bartaraf etish metodologiyasi AQSH tajribasi	356
Rajapov Shuxrat Zaripbayevich	
Пути обеспечения инклюзивного роста республики узбекистан	363
Аскарова Мавлуда Турабовна	
Mamlakatimizdagi tijorat banklari aktivlarini boshqarishning amaldagi holati tahlili	372
Baxriddinov Sharofiddin	
Elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini tashkil etish uslubiyatining o'ziga xos xususiyatlari	382
Uraliev Kamoliddin Tajikulovich	

ELEKTRON TIJORATNI SOLIQQA TORTISH MA'MURIYATCHILIGINI TASHKIL ETISH USLUBIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

orcid: 0009-0008-5158-9229

mail: urazaliyev_kamoliddin1979@tsue.uz

Annotatsiya: Maqolada elektron tijoratning mohiyati ochib berilgan, uni soliqqa tortish ma'muriyatchiligi tahlil etilgan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan elektron tijoratning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda axborot vositalari yordamida tovar, ish va xizmatlarni realizatsiya jarayonini soliqqa tortishda alohida samarali soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish va amalda qo'llash zarurligi ma'lum bo'ldi. Mazkur jarayonda samarali soliqqa tortish ma'muriyatchiligi amalga oshirilmasligi davlat budjeti rejalari bajarilmasligiga olib kelishi aniqlandi.

Kalit so'zlar: elektron tijorat, Internet, elektron tijoratni soliqqa tortish, soliq ma'muriyatchiligi, milliy soliq tizimi, soliq yurisdiksiyasi, xalqaro soliqqa tortish, ikki tomonlama soliqqa tortish.

Abstract: The article reveals the essence of e-commerce and analyzes its tax administration. Considering the specifics of electronic commerce, which is rapidly developing in the conditions of the digital economy, it becomes obvious that it is necessary to organize and implement particularly effective tax administration of taxation of the process of sale of goods, works, services using information carriers. During this process, it was established that the lack of effective tax administration would result in failure to meet state budget plans.

Key words: e-commerce, e-commerce taxation, tax administration, national tax system, tax jurisdiction, national tax jurisdictions, international taxation, double taxation.

Аннотация: В статье раскрывается сущность электронной коммерции, анализируется ее налоговое администрирование. Учитывая специфику электронной коммерции, которая стремительно развивается в условиях цифровой экономики, становится очевидным, что необходимо организовать и реализовать особо эффективное налоговое администрирование налогообложения процесса реализации товаров, работ, услуг с использованием информационных носителей. В ходе этого процесса было установлено, что отсутствие эффективного налогового администрирования приведет к невыполнению планов государственного бюджета.

Ключевые слова: электронная коммерция, налогообложение электронной коммерции, налоговое администрирование, национальная налоговая система, налоговая юрисдикция, национальные налоговые юрисдикции, международное налогообложение, двойное налогообложение.

KIRISH

So'nggi yillarda jahonda iqtisodiyotining raqamli sektori kengayib, uning asosiy o'sish omillari hisoblangan elektron tijorat platformalari, raqamli servislar va moliyaviy texnologiyalar shiddat bilan rivojlanmoqda. Moliya texnologiyalarining jadal rivojlanishi tadbirkorlik faoliyatida ham yangi muhit, tartib-taomil va usullar majmuasi shakllanishi borasida qulay omillarni yuzaga keltirdi. Xususan, shartnoma va kelishuvlarni axborot texnologiyalari tizimlaridan foydalangan holda elektron shaklda tuzish va elektron tijorat uchun imkoniyat yaratildi. Hozirgi kunda elektron tijorat global Internet tizimining ajralmas qismi sifatida tadbirkorlik ravnaqida muhim o'rin egallamoqda.

1-jadval. Elektron tijorat aylanmasining amaldagi va prognoz ko'rsatkichlari (trln. AQSh dollarda)¹

Segment	Yillar bo'yicha							
	2019	2020	2021	2022	2023	Prognoz		
						2024	2025	2026
Elektron tijorat aylanmasi	3,5	4,4	4,8	5,2	5,8	6,3	6,7	7,4

Yuqorida keltirilgan Statista xalqaro statistika onlayn-portal ma'lumotlariga ko'ra elektron tijorat barqaror rivojlanib bormoqda, xususan, 2019-yilda jahonda elektron savdo hajmi 3,5 trln. Dollardan oshgan bo'lsa, 2023- yilda dunyo bo'yicha elektron tijorat chakana savdosi 5,8 trln. AQSh dollariga teng bo'lib, elektron tijoratdan tushadigan daromadlar 2026- yilda 2019-yilga nisbatan 2,11 punktga ortishi hamda 7,4 trln. AQSh dollarga teng bo'lishi bashorat qilinmoqda.

Elektron tijoratning an'anaviy tadbirkorlik faoliyatiga qaraganda bir qancha ustunliklari mavjudligi, xususan, tovar narxini pasayishiga olib keluvchi reklama va xizmat ko'rsatish xarajatlarining sezilarli darajada kam bo'lishi tovar (ish, xizmat) larni raqobatbardoshligi ortishi, buyurtmalarni rasmiylashtirish va bajarishga ketadigan vaqt sarfining nisbatan kamligi, tovar-zaxiralarini boshqarish, saqlash va tashish xarajatlarini kamaytirish; sotuvchi uchun tovar (ish, xizmat) lar bozorini kengaytirish imkoniyatlari hamda xaridor uchun esa tanlovning deyarli cheksizligi, biznes rivoji uchun qo'shimcha imkoniyatlarni yuzaga keltirishda namoyon bo'ladi.²

Elektron tijoratning ustunliklari tadbirkorlik faoliyatining yo'nalishi sifatida istiqbolga ega ekanligi namoyon bo'lmoqda. Ammo bu o'rinda shuni qayd etish lozimki, shu bilan birga ushbu ustunliklar davlat budjetida sezilarli yo'qotilishlarga ham olib keladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

"Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunning 8-moddasida qayd etilishicha, elektron tijorat ishtirokchilari - bu yuridik va jismoniy shaxslar bo'lib, ular elektron tijorat faoliyatida tovar sotuvchisi, xizmat ko'rsatuvchi yoki ish bajaruvchi, shuningdek, xaridor yoki tovar iste'molchisi sifatida ishtirok etadi.

Elektron tijorat sohasida sotuvchi sifatida elektron savdo maydonchasida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ulgurji yoki chakana tarzda realizatsiya qilish bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda chakana savdo faoliyatini amalga oshirayotgan o'zini o'zi band qilgan shaxslar faoliyat yuritishi mumkin.

¹ Манба: Statista халқаро статистика онлайн-портали// <https://www.statista.com/>

² Корень А.В. Налогообложение субъектов электронной коммерции: проблемы и перспективы: монография. - Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2011.

Koronavirus pandemiyasi O'zbekistonda kichik va o'rta biznes sub'ektlarini raqamli muhitga moslashishga majbur qildi va elektron savdo maydonlarining shakllanishiga kuchli turtki berdi. Ayniqsa, Telegram, Facebook, Instagram kabi ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar elektron tijorat platformalari vazifasini bajara boshladi. Bugungi kunda bozorda faoliyat yurituvchi ko'plab chakana savdo sub'ektlari mijozlar bilan aloqa qilish, buyurtma qabul qilish va yetkazib berish jarayonlarini aynan ushbu axborot tizimlari orqali amalga oshirmoqda.

Ma'lumki, elektron tijorat shartnomalari masofaviy tarzda tuziladi. Lekin, onlayn shakldagi bitimlarni rasmiylashtirish ko'p hollarda an'anaviy savdoga nisbatan ko'proq vaqt talab qiladi. Eng muhimi elektron tijorattan eng katta samarani yoki soliq organlarida ro'yxatdan o'tmagan, tushumlarini rasmiylashtirmaydigan to'liq "soya"da faoliyat yurituvchi "tadbirkor", yoki mutlaqo qonuniy, barcha normativ talablarga amal qiluvchi "oq" biznes subyektlari oladi. Bu elektron tijorat segmentining o'ziga xos xususiyati bo'lib, uni an'anaviy savdodan farqlantiradi. Odatda klassik chakana savdoda bir bitim rasmiylashtirilishi, ikkinchisi esa hujjatlashtirilmasligi mumkin bo'lgan hollarda, elektron tijoratda bu ikkala holatning keskin qarama-qarshi ifodalari kuzatiladi.

Ma'lumot o'rnida ta'kidlash joizki, Amazon, Alibaba, JD, eBay, Etsy, Zoodmall kabi xalqaro marketpleyslardagi sotuvchilarning 50 foizidan ortig'ini kichik va o'rta biznes subyektlari tashkil etadi³. Ular amalga oshirayotgan har bir savdo bitimidan belgilangan tartibda soliq to'laydilar. Bu holat elektron tijoratning jahon amaliyotida qanchalik aniq va tartibli huquqiy mexanizmlarga tayanayotganini ko'rsatadi.

Yuqoridagilarga ko'ra, global Internet tarmog'i muhitida soliqqa tortishning mos platformalarini ishlab chiqish va soliq nazoratini avtomatlashtirishga qaratilgan tamoyillarini qo'llash zaruriyati sababli elektron tijoratning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-iyuldagi "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5116-son Farmonida mamlakatimizda soliq qonunchiligi va soliq ma'uriyatchiligini yanada takomillashtirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida Internet tarmog'ida savdo va xizmatlar ko'rsatish sohasida soliq nazoratini amalga oshirish mexanizmlarini joriy etish qayd etilganligi ham bejiz emas.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan qiyosiy tahlil qilish, ilmiy abstraktsiya, taqqoslash, induksiya va deduksiya kabi usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Elektron tijorat subyektlarini soliqqa tortish ma'muriyatchiligini tashkil etishda uning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunday xususiyatlar sifatida:

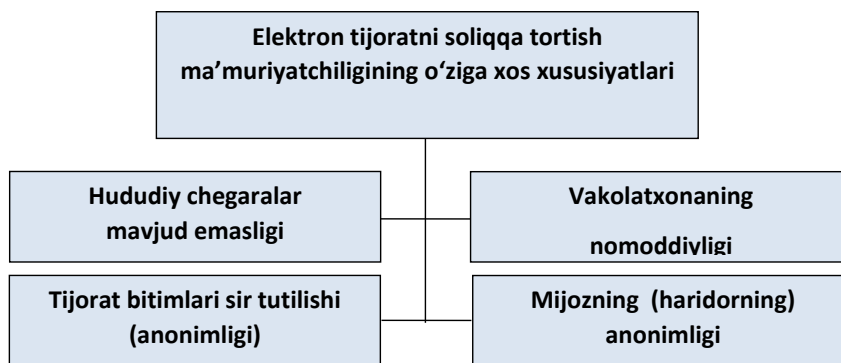
Internet tarmog'i yordamida sotib olingan tovarlar uchun pul to'lovi bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshirish uchun elektron tijorat obyektlari va uning xaridorlarining joylashuvida hududiy chegaralar yo'qligi;

vakolatxonaning nomoddiyligi, masalan, O'zbekiston xududida tijorat operatsiyalarini amalga oshirish uchun tashkilotga dunyoning istalgan mamlakatida ro'yxatdan o'tgan sayti bo'lishi kifoya, bu esa uning jismonan bevosita O'zbekistonda mavjud bo'lish zaruriyatini talab etmasligi;

tijorat bitimlari sir tutilishi anonimligi, ya'ni operatsiyalarning asosiy tavsiflari (to'lov summasi, to'lovning maqsadi, to'lovni oluvchi) uchinchi shaxslardan, shu jumladan soliq organlaridan ham yashirinligini;

mijozning anonimligi, Internet-savdoda tovarlarga to'lovni amalga oshirishda shaxsni tavsiflovchi identifikatsiya ma'lumotlari nafaqat uchinchi tomondan, balki bitim ishtirokchilari tomonidan ham yopiqdigi (sotuvchi, odatda, xaridorining kim ekanligini, tovar nima maqsadda sotib olinayotganligi, ikkinchi tomonning boshqa tavsiflari ham, xususan, soliqqa tortish tizimi, soliq reestri ham noma'lumligi).

3 Электронная коммерция: законодательство не поспевает за отраслью. <https://anhor.uz/society/e-commerce/>

1-rasm. lektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligining o'ziga xos xususiyatlari⁴

Ushbu xususiyatlar elektron tijorat obyektlarini soliqqa tortishda uni yashirish imkoniyatlarini kengaytiradi, shu nuqtai nazardan, mazkur yo'nalishda faoliyat ko'rsatuvchi sub'ektlarni soliqqa tortish modelini ishlab chiqish va soliq nazorati tizimini takomillashtirishda ularni e'tiborga olish talab etiladi.

Hozirgacha orttirilgan tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, Internet-tadbirkorligi faoliyatida alohida bitim yoki yaxlit tashkilot darajasida ham soliqqa tortishdan qochish imkoniyatlari kengayishi, uning natijalariga ko'ra elektron tijorat sub'ektlari qo'shilgan qiymat solig'i, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i va boshqa turdagi majburiy to'lovlar bo'yicha soliqqa tortish bazasini kamaytirish imkoniyati kengayishi kuzatilmoqda.

Bu jarayonda elektron tijoratning tez sur'atlar bilan o'sib borishi, jahon mamlakatlari uchun moliya va soliq siyosatini samarali amalga oshirishda hisobga olishni talab etilayotgan soliq salohiyati mavjudligini qayd etib o'tish o'rinlidir.

Elektron tijoratning dastlabki shakllanish bosqichida uni rivojlantirishga to'sqinlik bo'lmasligi va o'sishi sekinlashmasligi maqsadida amaldagi umumiy belgilangan tartibdagi soliqqa tortish tizimini saqlab qolinishi, qo'shimcha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar joriy qilinmaganligi, alohida soliq ma'muriyatchiligi qo'llanilmaganligi kabi yondashuvlarda soliqqa tortish borasida ehtiyotkorlik bilan qaralgan bo'lsada, keyingi yillardagi tijoratning bu turdagi jarayoni jadal rivojlanishi Yevropa ittifoqi mamlakatlari hamda boshqa qator mamlakatlar budjet yo'qotishlarini oldini olish nuqtai nazaridan uning yuqorida keltirib o'tilgan xususiyatini hisobga olgan holda soliqqa tortishda alohida yondashuvni ishlab chiqish va qo'llash zarurligini ta'kidlanmoqda⁵.

Elektron tijorat segmentida bojxona bojarini to'lash ham ko'zda tutilganligi bois, birinchi navbatda, buyurtmalarni Internet tarmog'i orqali amalga oshirayotgan jismoniy tovarlar savdosida bir vaqtda tovarni olish bojxona boji to'lanishi bilan birga amalga oshiriladi.

Iqtisodiyotda raqamli tovarlarni soliqqa tortish masalasi dolzarb sanaladi. Huquqiy jihatdan raqamli iqtisodiyotda ham tovarlar bir joydan ikkinchi joyga ko'chish (sotish)da bojxona to'lovlari undirilishi lozim. Shuni qayd etish kerakki, hanuzgacha ushbu tovarlarning harakatini bojxona chegarasi orqali nazorat qilishning samarali mexanizmi jahon soliq amaliyotida shakllantirilgani yo'q. Xususan, elektron tijratda tovarlardan boj to'lovlarini undirish usullari xali ishlab chiqilmagan. Odatda, elektron tovarlardan bojxona to'lovlarini undirishdan voz kechib kelinganligini quyidagi holat bilan izohlanadi, ya'ni bojxona nazoratini o'tkazish xarajatlari boj to'lovlari summasi hajmida yuqori eaknligi sababli shunday yondashuv amalga oshirilgan.

Elektron tijoratning o'ziga xos xususiyatlari soliq solish ob'ektini yashirish imkoniyatlarini oshirishini birmuncha kengroq tahlil qiladigan bo'lsak, bir qator talablar yuzaga kelishi kuzatiladi.

Ma'lumki, yuridik shaxslarni soliq ro'yxatidan o'tkazish va soliqni rasmiylashtirish soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi. Lekin Internetda tijratda muntazam ravishda daromadni olishga qaratilgan faoliyat nafaqat belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan va soliq hisobini yurituvchi soliq to'lovchilar tomonidan, balki yuqorida ko'rsatilgan tartiblardan o'tmagan subyektlar tomonidan

⁴ Тадқиқотлар натижасида муаллиф ишланмаси

⁵ Кондрашин А. В., Кондрашин В. А. Проблемы налогообложения электронной коммерции на современном этапе // Молодой ученый. - 2018. - №27. - С. 85-87. - URL <https://moluch.ru/archive/213/51957/> (мурожаат санаси: 16.04.2019).

ham amalga oshirilishi mumkin. Bunday faoliyatda nafaqat soliq organlari, balki noqonuniy tadbirkorlik faoliyatini aniqlash va tegishli tarzda ma'muriy-jinoiy javobgarlikka tortish bo'yicha vakolatli organning nazorati ham talab etiladi.

Soliq organlari o'zlarining vakolati darajasida bank hisob raqamlari va elektron "hamyon"larga ega tijorat sub'ektlarining bank hisobvaraqlaridagi mablag'lar oqimini va elektron pul o'tkazmalarini nazorat qilishlari, kredit muassasalaridan bunday faoliyat bo'yicha ma'lumotlarni olishi mumkin. Ammo, bunday faoliyatni rasman tadbirkor sifatida emas, balki o'z elektron "hamyon"iga ega bo'lgan shaxs sifatida amalga oshirsa, unda bunday mablag'larning elektron oqimini soliq nazoratiga olish imkoniyati yo'qqa chiqadi.

Ushbu jarayonda xorijiy tijorat subyektlari elektron mahsulotlar va xizmatlarni yetkazib beruvchilarning daromadlari to'g'risida kredit tashkilotlarining majburiyatlarini belgilash ham maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, Internet tijorat orqali buyurtma qilingan tovarlar naqd pul bilan to'langan taqdirda, masalan, pochta kureri tomonidan xaridorga tovar yetkazib berilganligi kabi holatlarni ham uchratish mumkin, tadbirkorlik sub'ekti tomonidan mablag'ni kassasiga kirimi amalga oshirilmasligi hamda bu kabi holatlar soliq bazasini kamaytirish, yo'qotish yoki soliq solish obyektini yashirish xavfi oshishiga omil bo'ladi.

Elektron tijoratni soliqqa tortish masalasi xalqaro va mamlakat darajadagi muammolarni o'z ichiga oladi. Xalqaro darajadagi muammolarga: soliq yurisdiksiyasini aniqlash, xalqaro ikki yoqlama soliqqa tortish, soliq qonunchiligi tizimidagi bo'shliqlar, nosog'lom raqobat, mamlakat darajadagi muammolarga: soliq to'lovchining soliqqa tortish tartibini (tizimini) aniqlash, soliq ma'murchiligini takomillashtirish, soliq qonunchiligidagi kamchiliklar va boshqa holatlarni keltirib o'tish mumkin.

Elektron tijoratni soliqqa tortish jarayonida soliq ma'muriyatchiligi muammolarining yuzaga kelish sabablaridan biri sifatida ko'p tomonlama yoki ikki tomonlama davlatlararo soliq organlari o'rtasida o'zaro muvofiqlashtirish tizimining mavjud emasligidir. Elektron tijorat sohasidagi soliq ma'murchiligini takomillashtirishda soliq xizmatlarining xalqaro hamkorlik yo'nalishlarini rivojlantirish zarurligi ortmoqda.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3724-son «Elektron tijoratni jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq, daromadlarining kamida 80 foizi tovarlar (xizmatlar)ni elektron tijorat orqali realizatsiya qilishdan iborat bo'lgan subyektlar uchun Milliy elektron tijorat subyektlari reestri yuritilishi belgilangan. Ushbu reestrda kiritilgan ishtirokchilar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi 4 foiz o'rniga 2 foiz etib belgilangan. Keyinchalik, mazkur me'yor amalda o'zgartirildi va yangi tahrirdagi Soliq kodeksida quyidagi norma belgilandi: elektron savdo orqali tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni realizatsiya qilayotgan soliq to'lovchilar uchun foyda solig'i stavkasi umumiy 15 foiz o'rniga 7,5 foizni tashkil etadi⁶ va yagona soliq to'lovi stavkasi esa 4 foiz o'rniga 2 foiz etib belgilangan.

1-jadval. O'zbekistonda elektron tijorat korxonalarining Milliy reestrndan ro'yxatdan o'tgan elektron tijorat subyektlari⁷

№	Ko'rsatkichlar	Yillar						
		2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	Elektron tijorat sub'ektlari soni	42	150	320	475	501	514	526
2	Elektron tijorat sub'ektlari sonining yillik o'sish sur'atlari	100	357,1	213,3	148,4	105,4	102,6	102,3

6 Ўзбекистон Республикаси солиқ кодексининг 337- ва 467-моддалари.

7 Ўзбекистон Республикаси электрон тижорат корхоналарининг Миллий реестрининг e-tijorat.uz сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

1-jadvalda keltirilgan Elektron tijorat korxonalarining Milliy reestri ma'lumotlarini tahlil natijalariga ko'ra O'zbekistonda 2018-yilda 42 ta elektron tijorat bilan shug'ullanadigan tadbirkorlik sub'ektlari faoliyat ko'rsatgan. 2019-yilda ular soni avvalgi yilga nisbatan 357,1 foizga ko'payib, 150 tani tashkil etgan. 2020 va 2021-yillarda ham ushbu sohada faoliyat yuritayotgan korxonalar soni jadal sur'atlar bilan o'sganligini, jumladan, 2020-yilda 213,3 foizga o'sib, 320 ta korxona va 2021-yilda 148,4 foizga o'sib, 475 ta korxonani tashkil etgan. 2022–2024-yillarda elektron tijorat bilan shug'ullanadigan tadbirkorlik subyektlari sonining o'rtacha yillik o'sishi 5 foizni tashkil etgan bo'lib, ular soni 2022-yilda 501 ta, 2023-yilda 514 ta va 2024-yilda 526 ta bo'lgan.

Mininfokom tomonidan yuritilgan ushbu reestr bo'yicha e-tijorat.uz portalida hammasi bo'lib 576 ta korxona ro'yxatdan o'tgan. Bu esa elektron tijorat bilan shug'ullanayotgan haqiqiy subyektlarning juda oz, nazariy jihatdan hech narsani hal qilmaydigan qismi xolos. Shu tariqa davlat, bir tomondan, elektron tijorat sohasini tartibga solishga harakat qilmoqda, ma'lum soliq imtiyozlarini taklif qilmoqda, biroq bu jarayonlarni huquqiy jihatdan tartibga soluvchi aniq mexanizmlari taklif qilinmaganligini kuzatishimiz mumkin. Ushbu sohada faoliyat ko'rsatayotgan ko'plab korxonalar ushbu reestrda qayd etilmagan va shu bois, amalda belgilangan Soliq kodeksidagi imtiyozlardan foydalanmasdan, umumiy tartibda soliq to'lagan.

Hozirgi kunda elektron tijorat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik sub'ektlarining soni, ular tomonidan hisobot davrida amalga oshirilgan tovarlar, xizmatlar va ishlar hajmi, ular olgan naqd va naqdsiz tushumlar hamda ular to'lagan soliq va yig'imlar to'g'risidagi aniq, ishonchli va dolzarb ma'lumotlarni tez, tushunarli va oson tarzda aniqlash imkonini beradigan biror bir normativ-huquqiy hujjat mavjud emas. Shuningdek, amaliy jihatdan ham, hozirgi mavjud axborot tizimlari elektron tijorat sub'ektlarini aniqlash, ularning aylanmalarini baholash, statistik va soliq hisobini yuritish vazifalarini to'liq bajarish imkoniyatiga ega emas. Shu sababli, tarmoqning eng asosiy muammosi sifatida elektron tijorat sohasida aniq va markazlashgan hisobot yuritish, bozor ishtirokchilari va ularning faoliyatini aniqlash imkonini beruvchi huquqiy va axborot-institutsional mexanizm mavjud emasligini qayd etish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur muammoning yechimi sifatida elektron tijorat sohasini samarali tartibga solish va to'liq soliq-statistik hisob yuritish maqsadida quyidagi vazifalarni o'z ichiga olgan maxsus normativ-huquqiy hujjat ishlab chiqish va qabul qilish zarur deb hisoblaymiz:

- aniq, huquqiy jihatdan belgilangan tartibda, elektron tijorat ishtirokchisi deb hisoblanish mezonlarini belgilash;
- elektron tijorat sub'ektlarini avtomatik yoki yarimavtomatik ro'yxatdan o'tkazish mexanizmini joriy etish;
- elektron savdo maydonchalari, banklar va to'lov tizimlari o'rtasidagi ma'lumotlar almashinuvini yo'lga qo'yish orqali foydalanuvchi ma'lumotlar bazasini shakllantirish;
- elektron tijorat bilan shug'ullanuvchi sub'ektlar aylanmalarini real vaqt rejimida monitoring qilish imkoniyatini yaratish;
- ushbu ma'lumotlar asosida soliq va statistika organlarining hisobotini avtomatlashtirish.

Takliflar o'rnida keltirib o'tish mumkinki, elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligida mavjud muammolar va o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish, tadqiq etish orqali mamlakatimizda soliq tizimidagi islohotlarda inobatga olinsa hozirda jadal o'sib borayotgan va sezilarli soliq salohiyatiga ega bo'lib borayotgan elektron tijoratni kelgusida samarali soliqqa tortish mexanizmi qaror topadi va budget daromadlarini yo'qotishning oldi olinishiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2020-yil, yanvar.
2. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonuni. 2022-yil, 29-sentyabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30-noyabrdagi «Raqamli mahsulotlar (xizmatlar) iste'molchilari hukuqlarini himoya qilish va raqamli texnologiyalar vositasida sodir etiladigan hukuqbuzarliklarga qarshi kurashishni kuchaytirish choralari to'g'risida»gi PQ-381-son Qarori.

4. Ильичев С. В. Особенности налогообложения в сфере электронной коммерции : монография / С. В. Ильичев ; отв. ред. Ю. Б. Рубин. - М. : Маркет ДС, 2004. - 188 с.
5. Кондрашин А. В., Кондрашин В. А. Проблемы налогообложения электронной коммерции на современном этапе // Молодой ученый. - 2018. - №27. - С. 85-87. - URL <https://moluch.ru/archive/213/51957/> (мурожаат санаси: 16.04.2019).
6. Корень А.В. Налогообложение субъектов электронной коммерции: проблемы и перспективы: монография. - Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2010.
7. Ro'ziqulov A. Elektron tijorat: imkoniyatlar, muammolar va yechimlar // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" elektron ilmiy jurnali – 2012. - №3, S-3-8.
8. Urazaliyev K.T. O'zbekistonda elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligining amaldagi holati // "Moliya" jurnali.-Toshkent, 2025. №1.
9. Уразалиев К.Т. Электронная коммерция и теоретические основы ее налогообложения. "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy jurnali. №6, dekabr, 2021 yil. ISSN: 2181-1016.
10. Urazaliev K.T. O'zbekistonda xorijiy kompaniyalar tomonidan ko'rsatilayotgan elektron xizmatlarni soliqqa tortish amaliyoti. "Moliyaviy texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali 3-son 2023-yil, ISSN: 2181-3965, VOLUME 4.
11. Urazaliyev K.T. Elektron tijoratni soliqqa tortish ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari // "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnali.-Toshkent, 2024. №3. B. 1098-1103.
12. Teriz, N. The impact of e-commerce on international trade and employment. - Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2011. - 745 s.
13. Statista xalqaro statistika onlayn-portali// <https://www.statista.com/>

Muhandislik va Iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100